

СЛОВАКИСТИКАТА В ЧУЖБИНА И ЛЕКТОРАТИТЕ ПО СЛОВАШКИ ЕЗИК И КУЛТУРА ПО СВЕТА

Милослав Войтех

Университет „Коменски“ – Братислава (Словакия)

Резюме. Статията е посветена на проблемите на словакистиката в чужбина с акцент върху лекторатите по словашки език и култура по света. Проследява се съвременният модел на лекторатите, както и актуалната динамична ситуация по отношение на командированите лектори. Особено внимание се обръща върху личностния профил на лектора по словашки език и култура в чужбина (квалификационни умения, начин на подбор, модели на финансиране и трудовоправни отношения). Отделна част от статията е посветена на модела за методическо управление на командированите лектори в областта на дидактиката на словашкия език като чужд – създаване и разпространение на учебници и помагала, методически семинари, летни езикови семинари, стажове, програми за мобилност, акредитирани програми за продължаващо обучение на лекторите.

Ключови думи: изследвания по словашки език в чужбина; лекторати по словашки език и култура; критерии за лектори; квалификационна предпоставка; методическа и финансова подкрепа

Историята на лекторатите по словашки език и култура в университетите по света води началото си от 60 – 70-те години на XX век. От този период датират и повечето системни опити за въвеждане на словашкия език и литература (наред с доминиращия чешки език) в славистичните специалности на много университети зад граница. Значителен етап в развитието на чуждестранната словакистика бележи създаването на самостоятелната Словашка република през 1993 г. Като част от външната политика на новоосновената държава възниква стремежът за утвърждаване на международната сцена и в областта на научното сътрудничество, изследванията и образованието. В рамките на тази външнополитическа стратегия се изработват редица нови международни споразумения и спогодби в сферата на образованието и науката, чрез които се отварят възможности за въвеждането на словакистиката като самостоятелна специалност в много чуждестранни университети или за засилването на позициите ѝ в университетите, където е съществувала и преди 1993 г.

Съвременното състояние на чуждестранната словакистика

Днес словакистика се изучава в повече от 40 университета по света (Pečarovičová, 2001: 11). В 24 от тях са командировани лектори по словашки език и култура въз основа на международни спогодби (програми за сътрудничество) между Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република и образователното министерство на съответната държава или на базата на директни споразумения между словашкото образователно министерство и съответния университет в чужбина. В същото време, тези международни спогодби регламентират и дейността на чуждестранните лектори в словашките университети, главно в Университета „Коменски“ в Братислава, където техният брой е най-голям. Става дума както за лекторите по отделните славянски езици (включително и български), така и за лекторите по западноевропейски и източни езици, които се изучават в специалността „Писмен и устен превод“ или в програмите по ареални изследвания (Vojtech, 2014: 45 – 54). Според този билатерален модел днес в чужбина развиват дейност 22 словашки лектората¹⁾. Останалите два функционират благодарение на междууниверситетски договори (двустранни споразумения и меморандуми за сътрудничество в сферата на образованието между Университета „Коменски“ в Братислава и чуждестранните университети). Въз основа на действащата *Програма за сътрудничество между Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република и Министерството на образованието и науката на Република България за периода 2015 – 2020 г.*²⁾ Словакия изпраща лектори по словашки език в два български университета – Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (лекторатът съществува от акад. 1968/1969 г.) и Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (лекторатът е открит през акад. 1973/1974 г.)³⁾.

Въпреки че броят на командированите словашки лектори към момента се очертава като стабилен, той непрекъснато е под влияние на съвременните динамични промени. През 2010 г. обещаващото развитие на чуждестранната словакистика в количествено и качествено отношение беше сериозно застрашено от необмислена политическа намеса в структурата на лекторатите по словашки език и култура, и то от страна на тогавашното Образователно министерство. Идеята да се спестят бюджетни разходи, като се редуцира броят на командированите лектори, срещна сериозен отпор сред академичната и широката културна общественост. Планираното вмешателство в системата на лекторатите, в крайна сметка, не се осъществи и ръководството на Образователното министерство изцяло се отказа от замислените промени. От проведените в медиите дискусии по проблема стана ясно, че на въпроса за съществуването на лекторатите не може да се гледа само през призмата на стриктни и едностранни икономически параметри. В действителност лекторатите по словашки език и култура имат неизмерима стойност, тъй като са неразделна част от популяризирането на Словакия, на нейната култура и език в чужбина и устойчив компонент на културната дипломатия.

През последните години отрицателно въздействие върху броя на лекторатите оказват и вътрешноструктурни промени в голяма част от чуждестранните университети и прилежащите им факултети (главно с хуманитарна и филологическа насоченост), където с цел рационализиране се стига до намаляване на броя на предлаганите специалности. В жертва на подобно икономически обосноващо реструктуриране често се превръщат специалностите, в които се изучават т.нар. малки езици. Сред тях е и словашкият език. Най-критично е положението във Франция, където от четири лектората постепенно се закриват три: през акад. 2007/2008 г. преустановява дейността си лекторатът в Университета „Мишел дю Монтен“ в Бордо, през акад. 2010/2011 г. приключва работа този в Университета в Страсбург⁴⁾, а през акад. 2016/2017 г. – в Университета в Клермон-Феран⁵⁾. Единственото френско висше учебно заведение, в което и до днес продължава успешно да функционира словашки лекторат, е INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales) в Париж. През 2009 г. прекратява дейността си създаденият през 1942 г. лекторат във Философския факултет на Университета в Неапол, който всъщност е един от най-старите.

От друга страна, се отварят възможности за откриването на няколко нови. През 2006 г. възниква успешният лекторат в Болонския университет със седалище във Форли⁶⁾, а през 2010 г. по инициатива на Беларус се поставя началото на лектората в Белоруския държавен университет в Минск. От акад. 2018/2019 г. се полагат основите на лектората в Пекиния университет за международни изследвания (BISU). Това е вторият словашки лекторат в Китай след този във Факултета за европейски езици и култури на Пекиния университет за чужди езици (BFSU). Стратегия на словашкото образователно министерство е както да запази съществуващите вече лекторати, така и в сътрудничество с Философския факултет на Университета „Коменски“ и неговия Център за словашки език като чужд Studia Academica Slovaca поэтапно да открива нови в други страни по света (например в САЩ, Великобритания; в университети, където се изучава словакистика, но липсва лекторат; в страните от Западна Европа с изразена словашка общност).

Към днешна дата положението със словакистиката в чуждестранните университети е различно. В повечето университети, в които има командирован лектор, словакистиката представлява самостоятелна специалност или се изучава в комбинация с друг чужд или майчин език. В редица университети словашкият език е част от по-широко профилирани филологически или нефилологически специалности, като т.нар. ареални изследвания например. На някои места (главно в Западна Европа) словашкият се изучава като втори или трети чужд език, който се записва от студенти от други специалности като задължителна или избираема дисциплина. Във всички университети зад граница словашкият се учи като чужд език. Изключение прави словакистиката във Философския факултет в Нови Сад, където словашкият се изучава като майчин език. Тази специалност е предназначена главно за представителите на словашкото малцинство в Сърбия.

Лекторите по словашки език в чуждестранните университети

Работните позиции за лектори по словашки език и култура в чужбина се заемат чрез процедура за подбор, която се обявява и организира от Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република. Всяка година информацията за конкурсната процедура се публикува достатъчно дълго време преди провеждането ѝ на интернет страниците на Образователното министерство и порталите за работа. Изпраща се и до всички университети, в които се преподава словакистика. Заемането на отделните лекторски позиции се решава от петчленна комисия, състояща се от трима представители на словашки университети, един представител на Словашката академия на науките⁷⁾ и един – на Министерството на външните работи на Словакия. Председател на Комисията е представителят на най-стария и най-големия словашки университет – Университета „Коменски“ в Братислава⁸⁾. Членовете на Комисията се назначават от министъра на образованието въз основа на направени предложения от университетите, Академията на науките и Външното министерство. Комисията е автономна при вземането на решенията си, те са окончателни и се одобряват от министъра на образованието. В правомощията на Комисията е също така ежегодното оценяване на дейността на отделните лекторати в чужбина. В случай на положителна атестация за дейността на командирования лектор от приемащата страна Комисията решава да продължи неговата командировка и през следващата академична година. Ако университетът не е доволен от работата му и този факт е посочен в неговата атестация, или лекторът нарушава условията по командироването, поставени от работодателя му в Словакия, т.е. Образователното министерство, и не изпълнява трудовите си задължения, Комисията има право да го отзове и на негово място да избере друг кандидат.

Кандидатстващият за позицията на лектор в чуждестранен университет е необходимо да отговаря на два типа изисквания. Тяхното изпълнение е условие за участие в конкурсната процедура. Става въпрос както за общи изисквания, определени от словашкото образователно министерство, така и за специфични изисквания, посочени от приемащия университет. По отношение на общите изисквания кандидатите трябва да имат висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър по словашки език и литература“ или професионална квалификация „учител“ със специализация по словашки език и литература в средните училища (ISCED 3). Изискват се най-малко три години преподавателски стаж, поне две от които във висше учебно заведение в Словакия с преподаване на словашки език, практически опит в преподаването на словашки език като чужд с използването на съвременни методи, евентуално педагогически стаж в летните езикови семинари по словашки език и литература за чужденци, и владее на езика на съответната държава (според изискванията на чуждестранния университет). С оглед на специфичните условия приемащите университети посочват на първо място специализацията на кандидата (езиковед или литературовед), образователната и научната степен (доктор или хабилитирано лице по словашки език и лите-

ратура), опит като ръководител на бакалавърски и дипломни работи, публикации по специалността и ниво на владее на езика на приемащата страна (или на друг световен език). В последните години чуждестранните университети предпочитат кандидати с по-широк профил, които да преподават не само практически език и езиковедски дисциплини, но и история на литературата, история на културата и странознание. Същевременно се повишават и критериите към квалификацията на кандидата, почти всеки университет вече изисква лекторът да притежава докторска степен по словашки език и литература.

И така, основното необходимо условие при избора на лектор по словашки език и литература е завършено висше образование по словакистика и стаж в преподаването на словашки език като чужд. Освен личностния, образователния и педагогическия профил на кандидата от лектора се очаква да има геополитическа култура, да е комуникативен и да притежава интеркултурна компетентност. Владеенето на езика и реалиите на приемащата страна могат да улеснят работата му и осъществяването на дидактическите цели. В университетите, в които словакистиката липсва като отделна специалност, а словашкият език е в позицията на избираем предмет, от голямо значение са мениджърските и креативните умения на лектора за печелене и най-вече поддържане на интереса у студентите. Неговият талант се проявява и при критични ситуации, когато трябва да решава възниквали проблеми и да намира правилния път към преодоляването на комуникативни или административни бариери. Да успее в работата си, има шанс само лектор, който е активен и инициативен и умее да привлича повече желаещи, които да изучават езика и културата на родната му страна.

Кандидатите, които след успешно издържания конкурс са избрани за лектори по словашки език и литература в чуждестранните университети, стават служители на Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република и получават статут на командировани зад граница служители. Позицията им в университетите в чужбина се регламентира от споменатите двустранни споразумения, които определят и модела на тяхното финансово възнаграждение. Повечето лектори се финансират от два източника – получават заплата както като командировани служители от словашкото образователно министерство, така и заплата от приемащия университет според местното законодателство⁹⁾. Някои лектори получават възнаграждение единствено от словашка страна. Такъв е случаят с Болонския университет във Форли.

Методическо управление на командированите лектори

Ако Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република е в позицията на работодател, който има трудовоправни отношения с командированите лектори, то тяхното методическо управление е в правомощията на специализираното университетско звено *Studia Academica Slovaca* – Център по словашки език като чужд, със седалище във Философския

факултет на Университета „Коменски“ в Братислава. Безспорен е фактът, че постигането на добри резултати от обучението по чужд език и на качество в процеса на обучение зависи до голяма степен от самия лектор, от неговата компетентност на специалист и педагогическия му усет. Именно по тези причини Центърът ежегодно (през втората половина на месец август) организира задължително научно-методическо обучение за командированите лектори. По време на обучението се разглеждат не само актуалните изследвания в областта на приложната лингвистика, литературната наука и дидактиката на словашкия език като чужд, но се представят интерактивни практически семинари, ориентирани към работата с новите учебници по словашки език за чужденци (Ľos Ivoríková, 2019: 304 – 321), интерактивни платформи за електронно обучение и езикови корпуси (Mošat'ová, 2019: 322 – 338).

В рамките на системата за продължаващо обучение *Studia Academica Slovaca* организира и акредитиран двусеместриален курс по дидактика на словашкия език като чужд¹⁰⁾, предназначен главно за желаещите да работят като лектори в чужбина. Съдържанието на курса проследява спецификите на словашкия език като чужд и словашките реалии с оглед на социолингвистични и етнокултурни аспекти. Освен това Центърът системно се занимава със създаването и разпространението на учебници по словашки език за чужденци на всички езикови нива според Европейската референтна езикова рамка и на учебни помагала за нуждите на словакистиката в чужбина. Редовно организира състезания между отделните лекторати, екскурзии с учебна цел из цялата страна за чуждестранни студенти словакисти, международни симпозиуми за чуждестранни университетски преподаватели и учени. От 1966 г. насам ежегодно провежда триседмичен летен езиков семинар по словашки език и култура *Studia Academica Slovaca*¹¹⁾, в който вземат участие около 160 словакисти от цял свят. Като учители и лектори на езиковия семинар често се включват много от командированите лектори, които пренасят своя педагогически опит и умения от чуждите университети в домашна академична среда.

Връзката между чуждестранната словакистика и *Studia Academica Slovaca* се осъществява и благодарение на програмите за студентска мобилност. Освен европейската програма „Еразъм+“ с финансовата подкрепа на Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република *Studia Academica Slovaca* предлага и стипендии в рамките на един семестър за чуждестранни студенти словакисти. По време на престоя си студентите са включени в акредитираната специалност „Словашка филология“, благодарение на което разширяват и обогатяват езиковите си умения и получават подробни познания по история на словашката литература, по словашка история, история на изкуствата и културата, по етнология или политология. Важна роля за привличането на студенти в тази интересна и ефективна програма играят именно лекторите. От тях зависи не само популяризирането на програмата, но и подборът на подходящи студенти, чието участие е обезпечено със стипендия от словашка страна.

В рамките на методическото управление на лекторатите и продължаващото обучение на лекторите се дава предимство на дидактическата резултатност на работата им и пълноценната реализация на тяхната езиково-културна мисия. Акцентираща се върху три основни точки от дидактическата им компетентност, а именно „необходима научно-методическа правоспособност, интеркултурна компетентност и определен личностен профил“ (Pekarovičová, 2016: 26).

Научно-методическата правоспособност обхваща както лингвистична компетентност, изразяваща се в отличното познаване на езиковата система с оглед формата, значението и функционирането на езиковите единици в комуникацията, така и интерпретационни умения за прилагане на познанията за езика в речевата практика. Като че ли най-голямо въздействие върху успеха на многостранната мисия на лектора оказват неговата квалификация и позитивно отношение към преподавания предмет. Чрез тях той може да привлече и мотивира своите студенти за постигане на по-добри резултати. Част от интеркултурната компетентност на лектора е етнокултурният компонент, който предполага добро познаване на традициите и обичаите, моделите и нормите на поведение в приемащата страна, благодарение на което да се лансира успешно в интеркултурна среда. За да може сполучливо, ясно и по подходящ начин да представи особеностите на словашкия език и култура, лекторът трябва да притежава преди всичко дидактическа компетентност. Тя е немислима без педагогически оптимизъм, готовност за умело решаване на възникнали проблеми и способност за печелене на симпатии на потенциални студенти. Става дума за качества, които да са неразделна част от личностния профил на всеки лектор по чужд език, особено на лектора по език на малък народ, който трябва да устоява на конкуренцията на световните езици на пазара на лингвистичното университетско образование.

БЕЛЕЖКИ

1. Актуалният списък на лекторатите в чуждестранните университети е достъпен на интернет страницата на Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република: <https://www.minedu.sk/zoznam-univerzit-kde-posobia-lektori-slovenskeho-jazyka-a-kultury-msvvas-sr-v-zahranici-v-akademickom-roku-20192020/>
2. Документът е достъпен на интернет страницата на Министерството на образованието, науката, изследванията и спорта на Словашката република: https://www.minedu.sk/data/files/5687_program--slovjazyk.pdf
3. Според Програмата България изпраща на реципрочен принцип двама лектори – в Университета „Коменски“ в Братислава и в Прешовския университет.
4. В този университет словашкият се е предлагал за изучаване като трети език (избираем и факултативен) в рамките на триезичната програма „Езици и межкултурни отношения“. Съществувала е възможност в курса да се за-

- писват и външни лица, които след тригодишно обучение да получат университетска диплома по словашки език, без да е обаче официално призната.
5. По финансови причини във френския град Клермон-Феран се стига до сливане на два университета, след което френската страна не предявява искане за изпращане на лектор по словашки език и култура.
 6. Местният лекторат издава учебник по словашки език за италианските студенти (Kročanová Roberts – Resutíková Toppi, 2010).
 7. Представителят на Словашката академия на науките се номинира от Института по езикознание „Людовит Щур“.
 8. Понастоящем председател на Комисията е авторът на тази статия проф. д-р Милослав Войтех от Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава.
 9. Според законовите положения на двустранните спогодби и според вътрешни правила за определяне на възнагражденията на командированите лектори заплатата на лектора, осигурена от чуждестранния университет, се приспада от заплатата му от словашкото образователно министерство. Двустранните спогодби точно определят и начина на възстановяване на средствата за насъщаване в чужбина.
 10. Целта на курса, предназначен за бъдещите лектори, е достъпното представяне на въпросите на граматиката и лексиката, проблемите на литературата (литературна история, интерпретационни стратегии при работа с литературен текст). Обсъждат се потенциалните проблеми при изучаването на езика и литературата, бариерите в комуникацията, дължащи се на интерференция. Търсят се ефективни форми и методи за представяне на словашки език на чужденците, чрез които да се усъвършенстват рецептивните и продуктивните умения. За да могат да развият чувство за подбор, степен и начин на представяне на учебния материал, на участниците в курса се обръща внимание върху различните потребности на чужденците при усвояването на езика.
 11. Летният езиков семинар се провежда ежегодно през първите три седмици на месец август.

REFERENCES

- Kročanová Roberts, D. & Resutíková Toppi, B. (2010). *Slovenčina. Slovak. Slovacco*. Bologna: Bononia university press.
- Eos Ivoríková, H. (2019). Ako učiť gramatiku komunikatívne a tvorivo. In: Pekarovičová, J & Vojtech, M. *Studia Academica Slovaca* 48. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019, 304 – 321.
- Mošaťová, M. (2019) Anotovanie chýb v korpuse písaných textov študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk. In: Pekarovičová, J & Vojtech, M. *Studia Academica Slovaca* 48. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019, 322 – 338.
- Pekarovičová, J. (2001). *Slovakistika v zahraničí*. Bratislava: Stimul.

- Pekarovičová, J. (2016). Ako rozvíjať didaktickú kompetenciu učiteľa slovenčiny ako cudzieho jazyka. *Slovenčinár*, 3 (3), 24 – 30.
- Vojtech, M. (2014). Súčasnosc' a perspektívy slavistických a areálových štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. In: Dobríková, M. & Vojtech, M. *Philologica LXXIII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 45 – 54.

SLOVAK STUDIES ABROAD AND LECTORATES OF SLOVAK LANGUAGE AND CULTURE AT UNIVERSITIES WORLDWIDE

Abstract. The paper discusses Slovak studies abroad focusing on lectorates of Slovak language and culture worldwide. It describes a current form of their functioning based on international bilateral contracts and contracts between universities, as well as the position of Slovak studies in the frame of philological and Slavic education at foreign universities, and current dynamics reflected in numbers of lectors (since some lectorates abroad were closed whereas others were established). The paper also mentions criteria for lectors of Slovak language and culture abroad, namely qualification requirements, selection process, models of financing lectorates as well as issues related to the labour code and legal issues. The paper also describes forms of the methodical support for lectors in the area of Slovak as a foreign language, namely preparing and distributing didactic materials, textbooks and methodical guidelines, seminars, summer schools, scholarships, mobilities, as well as accredited programmes of further professional preparation of lectors.

Keywords: Slovak studies abroad; lectorates of Slovak language and culture; criteria for lectors; qualification presupposition; methodical and financial support

✉ **Prof. Dr. Miloslav Vojtech**

Researcher ID: ACC-8024-2019

Department of Slovak Literature and Literary Studies

Faculty of Art

Comenius University in Bratislava

2, Gondova St.

814 99 Bratislava, Slovakia

E-mail: miloslav.vojtech@uniba.sk